

Nr 7

Utlåtande i anledning av väckta motioner om särskild styrelse för lappfonden.

Tredje lagutskottet har behandlat två inom riksdagen väckta och till lagutskott hänvisade motioner, nr 456 i första kammaren av herr *Wanhainen m. fl.* och nr 820 i andra kammaren av herr *Jönsson* i Ingemarsgården *m. fl.*

Motionärerna anför — efter att ha erinrat om bestämmelserna i 5 och 56 §§ renbeteslagen — att de svenska samerna först tämligen sent nåtts av de organisationssträvanden, som i hög grad sätter sin prägel på det svenska samhället. Svenska samernas riksförbund bildades först 1950 såsom en sammanslutning av landets samebyar — nu 44 till antalet — och sameföreningar — nu 13 stycken. Emellertid har samernas folkrörelse vunnit avsevärd stadga. Landsmötet år 1966 var det tjugoförsta i ordningen. Landsmötena hålls med valda ombud för de kollektiva medlemmarna i riksförbundet.

Motionärerna förklarar, att numera synes vara fullt rimligt och skäligt att samerna får ett avsevärt inflytande på beslutsplanet över medel, som enligt renbeteslagen är destinerade till samernas nytta. Det synes motionärerna lämpligt att riksdagen skyndsamt meddelar sådana föreskrifter, att samerna får representation på beslutsplanet i en särskild styrelse för förvaltning av lappfonden. En sådan styrelse bör, säger man, bestå av företrädare för samerna till ett antal av minst hälften. Namnet på fonden bör även ändras till samefonden.

I motionerna hemställes, »att riksdagen måtte besluta att lappfonden skall, med benämningen samefonden, ställas under en särskild styrelse på sätt ovan angivits».

Beträffande motionernas fullständiga innehåll hänvisar utskottet till motionen I:456.

Svenska samernas riksförbund har till utskottet ingivit en den 13 februari 1967 dagtecknad skrift i ämnet jämte bilagor.

Gällande bestämmelser m. m.

De rättigheter som tillkommer de renskötande samerna är i huvudsak reglerade i lagen den 18 juli 1928 (nr 309) om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige, den s. k. *renbeteslagen*. Huvuddragen av dessa rättigheter är följande. Renskötsel med utnyttjande av annans mark får utövas

endast av lappar. Rätten till renskötsel innefattar i första hand befogenhet för lapp att på de trakter, där han äger uppehålla sig med sina renar, begagna sig av land och vatten till underhåll för sig och renarna (1 §). Lagen innehåller i 2 och 3 §§ bestämmelser om vilka områden lapparna äger utnyttja för renbeten. Bestämmelserna innebär i stora drag att lapparna äger bedriva renskötsel året runt ovan odlingsgränsen i Norrbottens och Västerbottens lappmarker samt på renbetesfjällen i Jämtland ävensom vintertid nedom odlingsgränsen och renbetesfjällen på trakter som de av gammal sedvana besöker med sina renar. De s. k. skogslapparna har i viss omfattning rätt till renbete året runt även nedom odlingsgränsen. Vidare äger lapparna rätt att flytta med sina renar mellan de områden på vilka de har betesrätt (21—24 §§). Inom renbetesområdena är lapparna i princip berättigade att uppföra kåtor och förvaringsbodas (41 §). De kan också efter särskilt medgivande inom lappmarkerna och renbetesfjällen få uppföra bostadsbyggnader o. d. och även i mindre omfattning uppta odling på kronomark (42—43 §§). I viss utsträckning föreligger rätt för lapparna att ta virke till husbehov. Beträffande jakt och fiske stadgas i 55 §, att lapparna är berättigade att på utmark jaga och fiska inte bara på områden där de äger att vistas året runt utan också på andra områden inom lappmarkerna under den tid de har rätt att uppehålla sig där. Dock görs den reservationen att de är underkastade de inskränkningar i fråga om nyttjande av jakt och fiske som eljest gäller. Härmed avses bestämmelser om fridlysning m. m.

Renbeteslagen innehåller vissa bestämmelser som möjliggör inskränkningar i lapparnas privilegier, där så erfordras för att tillgodose motstående intressen. Här må särskilt nämnas 5 §. I denna stadgas följande: Finner Konungen visst område å trakt, där lapparna äger uppehålla sig med sina renar, oundgängligen erforderligt för särskilt ändamål av större betydelse, må sådant område undantagas från lapparnas begagnande. Är område, som sålunda undantages, beläget ovan odlingsgränsen eller på renbetesfjällen skall skälig gottgörelse lämnas för det intrång, som genom områdets undantagande orsakas för renskötseln. Sådan gottgörelse skall enligt bestämmelser, som givas av Konungen, användas till förmån för lapparna.

I 56 § stadgas vidare att Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer äger — under vissa förutsättningar — upplåta bete, slätter, grustäkt, jakt eller fiske på de områden som anvisats till lapparnas uteslutande begagnande. Därigenom inflytande medel inbetalas till statens lappfond.

I likhet med andra sakägares rätt med avseende på fast egendom kan samerna tillkommande rätt i vissa situationer få ge vika för intressen som genom särskilda lagbestämmelser av expropriationsrättslig natur tillerkänts prioritet i förhållande till bestående rättigheter. Som exempel på sådan lagstiftning kan nämnas — förutom expropriationslagen — gruvlagen och

vattenlagen. Ersättningar för intrång i samernas rättigheter som sker med stöd av dessa lagar, t. ex. ersättningar för genom vattenregleringar uppkomna dämningsskador på renbetesland eller skador på fiske, torde i allmänhet tillföras lappfonden.

Denna fond bildades genom beslut vid 1943 års riksdag på så sätt att fyra befintliga fonder med anknytning till lappväsendet sammanfördes till en gemensam fond, statens lappfond (prop. 1943: 110, JU 40, rskr 249). Fondens medel används för att bestrida kostnaderna för förvaltning av renbetesfjällen och de till utvidgning av dessa inköpta fastigheterna, till inköp av ytterligare sådana fastigheter samt för andra åtgärder till gagn för lapparna och deras renskötsel. Den sistnämnda posten omfattar t. ex. anslag för utförande av renstängsel, vaktstugor, vägar, broar och telefonledning samt lån och bidrag för uppförande av bostäder eller för inköp av renar. Fonden förvaltas av statskontoret. Kungl. Maj:t beslutar rörande fondmedlens användning, vanligen efter förslag av länsstyrelserna i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län. Under år 1966 har emellertid skett en ändring härvidlag, nämligen i så måtto att lantbruksstyrelsen erhållit bemyndigande att besluta inom vissa av Kungl. Maj:t för olika huvudändamål fastställda ramar. Departementsutredningens decentraliseringsgrupp har vidare i en den 18 november 1966 avgiven promemoria (nr 78) föreslagit att beslutanderätten skall helt överflyttas till lantbruksstyrelsen. Det må anmärkas att förslaget inte syftar till någon ändring i sak utan endast till en rationalisering i administrativt hänseende.

Av årets riksdagsberättelse (s. 20) framgår att under budgetåret 1965/66 till lappfonden inlutit drygt 2,4 miljoner kronor och att i bidrag beviljats nära 1,2 miljon kronor. Det må anmärkas, att av inkomsterna ca 850 000 kronor avsåg medel, vilka i samband med att tillstånd till vissa företag enligt vattenlagen meddelats föreskrivits skola inbetalas för tillgodoseende av ändamål som gagnar rennäringen. Användningen av dessa medel bestäms av särskilda föreskrifter rörande medlens ändamål och lokalisering, som ges i anslutning till att tillstånd till respektive företag lämnas. Av bidragen avsåg nära 400 000 kronor sådana s. k. villkorsmedel. Nettobehållningen i fonden (huvudfonden) var den 30 juni 1966 drygt 8,6 miljoner kronor. Vid sidan av huvudfonden redovisades fonderade villkorsmedel på särskilda konton. Nettobehållningen på dessa konton var samma dag 3,6 miljoner kronor.

Enligt senast gjorda beräkning uppgår det antal samer, som för närvarande ägnar sig åt renskötsel, med familjemedlemmar till omkring 2 000. För renskötselns bedrivande skall de enligt renbeteslagens bestämmelser vara organiserade i lappbyar.

Justitieombudsmannens framställning till Kungl. Maj:t

JO har den 24 januari 1966 gjort framställning till Kungl. Maj:t om

åtgärder i syfte att ge de renskötande samerna bättre möjligheter att själva tillvarata sina av lagen erkända rättigheter och att hindra att intrång göres däri utan tillräckliga skäl och utan rimlig ersättning (1967 års ämbetsberättelse s. 405 ff). JO anför i sin framställning att vad som förekommit och upplysts i vissa klagörenden gett honom anledning att närmare överväga huruvida renbeteslagen och övriga författningar, som reglerar de renskötande samernas rättigheter och organisation samt olika förvaltningsmyndigheters befattning med hithörande spörsmål, är ur synpunkten av samernas rättsskyddsintressen i behov av översyn och revidering. Han har därvid kommit till den uppfattningen att lagstiftningen — med hänsyn till den samhällsutveckling som ägt rum efter renbeteslagens antagande — företer flera, delvis mycket allvarliga brister ur rättsskyddssynpunkt. JO kommer i sammanhanget även in på frågan om fördelningen av utgående ersättningar för intrång i renskötseln och anför därvid följande:

Då renbetesområden undantagas från samernas begagnande eller då intrång eljest sker i samernas rättigheter, synas de vederlag som härför utgå — av myndigheterna bestämda ersättningar eller uttagna avgifter eller av enskilda frivilligt erlagd gottgörelse — i allmänhet icke tillkomma de samer, som lida skada genom intrånget, utan tillföras lappfonden. Härigenom torde visserligen utgående ersättningar i sinom tid komma rennäringsen i dess helhet till godo, men alltså icke förbehållas dem som drabbas av intrånget.

Denna ordning kan möjligen ha varit godtagbar i en tid, då man knappast hade anledning räkna med att förekommande intrång skulle få mera menliga konsekvenser för de samer som omedelbart berördes av åtgärden. Med hänsyn till utvecklingen torde emellertid berörda synsätt böra revideras. I likhet med vad fallet är i fråga om ersättningar som utgå i expropriationsrättsliga sammanhang synas jämväl nu ifrågavarande vederlag åtminstone i princip böra tillfalla de skadelidande. Jag kan inte undgå framhålla, att det för mig framstår som i hög grad stötande att t. ex. en lappby, som genom intrång i sin renskötsel kanske orsakas avsevärda direkta utgifter, ej får uppbära och disponera härför beräknad ersättning. En omprövning av förevarande fördelningsfråga synes fördenskull i samernas intresse påkallad.

I detta sammanhang synes även böra övervägas huruvida icke samernas egna organ böra få inflytande på huru man skall disponera de medel, som även efter en omreglering av rätten till ersättning finnas böra tillföras lappfonden och användas till förmån för samerna.

JO:s framställning har genom beslut den 11 februari 1966 överlämnats till 1964 års rennärings-sakkunniga för att beaktas vid utredningsuppdragets fullgörande.

1964 års rennärings-sakkunniga

De sakkunniga har tillkallats enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 20 mars 1964 för att verkställa utredning och avge förslag rörande rennäringsen i Sverige och därmed sammanhängande frågor (direktiv 1965 års riksdags-

berättelse s. 317 ff). De sakkunniga har såvitt framgår av direktiven väsentligen till syfte att — med utgångspunkt från renbeteslagens huvudsakliga innehåll rörande samernas särskilda rättigheter — klarlägga behovet av ändrade driftformer och andra rationaliseringsåtgärder inom rennäringen. I utredningens uppdrag ingår även att ompröva formerna för det ekonomiska stödet till rennäringen. I samband härmed framhålls att rennäringen så långt möjligt bör jämföras med annan husdjursskötsel och att detta bör avspeglas även i stödformerna. Det sägs emellertid också bl. a. att statens lappfond torde böra behålla sin nuvarande ställning och att de sakkunniga bör undersöka förutsättningarna för att med utgångspunkt från vad som gäller beträffande stöd till jordbrukets rationalisering utforma regler för bidrag ur fonden.

Som ovan nämnts har JO:s i det föregående nämnda framställning överlämnats till utredningen för att beaktas vid utredningsuppdragets fullgörande.

I årets riksdagsberättelse upplyses att utredningsarbetet beräknas pågå under hela år 1967.

Utskottet

I statens lappfond uppsamlas medel som inflyter genom upplåtelse av bl. a. jakt och fiske inom de områden, som anvisats för samernas uteslutande begagnande. Fonden tillförs vidare bl. a. vederlag som utgår då renbetesområden undantas från samernas begagnande eller då intrång eljest sker i deras rättigheter. Medlen används enligt Kungl. Maj:ts bestämmande för ändamål som gagnar samerna.

I motionerna hemställs att riksdagen måtte besluta att lappfonden skall med benämningen samefonden ställas under en särskild styrelse, vari samerna är företrädare.

Som framgår av den föregående redogörelsen är hela frågan om lappfondens ställning f. n. föremål för övervägande i anledning av en av JO till Kungl. Maj:t gjord framställning om åtgärder i syfte att ge de renskötande samerna ett bättre rättsskydd. JO anför i sin framställning bl. a. att en omprövning är påkallad av den ordning, som innebär att de vederlag som utgår då renbetesområden undantas från samernas begagnande eller då intrång eljest sker i samernas rättigheter i allmänhet inte tillkommer de samer som lider skada genom intrånget utan tillförs lappfonden. JO anser att det även bör övervägas huruvida inte samernas egna organ bör få inflytande på hur man skall disponera de medel som även efter en omreglering av rätten till ersättning finnes böra tillföras lappfonden. JO:s framställning har av Kungl. Maj:t överlämnats till 1964 års rennäringssakkunniga för att beaktas vid utredningsuppdragets fullgörande .

Utskottet finner för sin del önskemålet att samerna skall få inflytande på beslutsplanet över lappfondens medel starkt motiverat. En reform i denna riktning kan emellertid inte genomföras utan närmare utredning bl. a. av frågan hur starkt detta inflytande bör vara och i vilka former det skall utövas. Något omedelbart beslut i frågan bör därför nu icke fattas och den erforderliga utredningen kan förväntas komma till stånd utan någon åtgärd från riksdagens sida. Utskottet förutsätter att i samband med utredningen även namnfrågan ägnas uppmärksamhet.

Utskottet får på grund av vad sålunda anförts hemställa,
att förevarande motioner, I:456 och II:820, icke måtte för-
anleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 21 februari 1967

På tredje lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från f ö r s t a kammaren: herrar Alexanderson, Svante Kristiansson, Knut Johansson, Ebbe Ohlsson, Erik Jansson, Åkesson, Torsten Hansson* och Fälldin;

från a n d r a kammaren: herrar Johansson i Torp, Nyberg, Grebäck, Hedin, Persson i Tandö, Sundelin, Åberg* och Hugosson.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.